uskonnontutkija
religionsforskaren
2 (2026), ISSN 1796-4407

Kartoitus ruotsinkielisen Pohjanmaan rukoushuoneista

Tuomas Martikainen

Herberts, Kjell (2025) *En ton från himlen och en doft av kaffe: Österbottens bönehus*. KH KnowHow / Kjell Herberts. 456 s.

Pohjanmaan ruotsinkielistä rannikkoseutua ja etenkin sen tiettyjä osia kutsutaan usein raamattuvyöhykkeeksi (*bibelbältet*). Alueella on paljon kirkollista ja vapaakirkollista toimintaa ja näihin liittyviä uskonnollisia rakennuksia. Aiheeseen on tarttunut Åbo Akademista eläköitynyt sosiologi Kjell Herberts (s. 1951). Herbertsin 1,7 kiloa painava *En ton från himlen och en doft av kaffe: Österbottens bönenus* [”Ääni taivaasta ja kahvintuoksua: Pohjanmaan rukoushuoneet”] -suurteos kulkee hänen omissa lapsuudenmaisemissaan, jossa Arne-isä toimi helluntaiseurakunnan pastorina. Kjell-poika vietti lapsuutensa useissa eri ruotsinkielisissä seurakunnissa etupäässä Vaasan seudulla.

En ton från himlen och en doft av kaffe -teos on kartoitus kaikista ruotsinkielisen Pohjanmaan rukoushuoneista, myös niistä, joiden toiminta on jo lakannut. Työssä käsitellään ensi sijassa luterilaisten herätysliikkeiden ja vapaakirkkojen, mutta myös Jehovan todistajien, mormonien, ortodoksien ja katolisten käytössä olevia tiloja. Lisäksi mukana on joidenkin luterilaisten yhdistysten ja seurakuntien tiloja, mutta pääosa luterilaisista kirkoista ja seurakuntataloista ei ole mukana, kuten eivät myöskään muiden kuin mainittujen uskontojen tilat. Yhteensä kirjassa mainitaan noin 280 uskonnollista tilaa. Vastaavaa työtä ei ole tietääkseni aikaisemmin tehty.

Kirjassa katsotaan alueen rukoushuoneita pohjoisesta etelään – Kokkolasta Kristiinankaupunkiin. Käsittelyn pohjana on varhaisempi kuntajako, joten mukana on monia itsenäisyytensä menettäneitä pikkukuntia, jotka kuitenkin elävät yhä vahvasti paikallisissa identiteeteissä. Kustakin rukoushuoneesta on kerrottu taustayhteisö ja toimintavuodet. Lisäksi mukana on uusi tai vanha valokuva sekä vaihtelevalla laajuudella taustatietoja. Suurimman osa esittelyistä vie erilainen muistelukirjoittaminen paikan perustamisesta, merkittävimmästä tapahtumista, keskeisistä henkilöistä ja toiminnan päättymisestä. Nämä on koottu sanomalehdistä, yhteisöjen historiikeista ja kaunokirjallisuudesta. Laajempia taustahaastatteluja ei ole juurikaan tehty.

Alueen merkittävimmät uskonnolliset liikkeet ovat lestadiolaisuus, evankelinen liike, kirkollinen Kyrkans ungdom, baptistit, metodistit, vapaakirkko ja helluntaiherätys. Lisäksi alueella toimivat muun muassa Adventtikirkko, Pelastusarmeija, mormonit, Jehovan todistajat sekä ortodoksinen ja katolinen kirkko. Uudemmista suuntauksista etenkin uskonliikkeen Livets Ordilla on ollut vaikutusta monilla paikkakunnilla, mutta nämä seurakunnat eivät ole rakentaneet omia tiloja.

Kirja luo kuvaa osin jo hiipuneesta suomalaisen maaseudun ja yhdistystoiminnan kulta-ajasta 1800-luvun lopulta 1970-luvulle. Siirtolaisuuden vaikutus on merkittävä. Monet liikkeet ovat saaneet alkunsa ja joskus myös alkupääomansa Amerikkaan tai Ruotsiin muuttaneilta. Sotien aikana ja jälkeen ulkomailla asuvat myös tukivat yhteisöjä. Monet rukoushuoneyhdistyksistä ovat melko pieniä, muutaman kymmenen hengen seurakuntia. Herberts mainitsee maaseudun vähäväkisten tärkeän roolin vapaissa seurakunnissa, jotka saattoivat tarjota turvaa ja mahdollisuuden sosiaaliseen nousuun kurinalaisella elämällä hieman kuten viime vuosikymmenien helluntailaisuuden kasvu eri puolilla latinalaista Amerikkaa. Olisin mielelläni lukenut lisää Herbertsin analyysia yhteisöjen sisäisestä dynamiikasta, sillä harmonisen yhteiselon lisäksi niissä oli myös runsaasti konflikteja ja hajaantumisia. Maaseudun tyhjeneminen ja yhteiskunnan maallistuminen alkoivat pikkuhiljaa rapisuttaa paikallisyhteisöjä, ja niin myös rukoushuoneiden määrä kääntyi laskuun 1970-luvulla.

Kiinteistöihin ja yhteisöjen toimintaan liittyvän muistelun ohessa kirjassa on nostettu esiin muutamia alueen kansallisia merkkihahmoja. Unissasaarnaaja Maria Åkerblomin (1898–1981) sai aikaan 1910-luvun lopussa herätysliikkeen, joka herätti aikanaan paljon huomiota ja hajaannusta alueen seurakunnissa. Frank Mangs (1897–1994) oli laajalti tunnettu närpiöläislähtöinen vapaakirkollinen evankelista, jonka muiston vaalimiseen on perustettu Frank Mangs Center -yhdistys vuonna 2001. Se ylläpitää Närpiössä Frank Mangs -keskusta ja jakaa pohjoismaista Vuoden evankelista palkintoa. Patrick Tiainen (s. 1993) nousi kotimaiseen julkisuuteen kenialaistaustaisen Word of Faith -seurakunnan nuorena pastorina 2010-luvulla Kokkolassa. Sittemmin Tiainen on jättänyt seurakuntansa. Lisäksi teoksessa mainitaan useita muita paikallisempia vaikuttajia ja jopa erikoislaatuisia yhteisöjä, kuten ruotsalaislähtöinen ”yhteisö ilman nimeä” Koivulahdessa (s. 225), jonka tarkempi uskonnollinen profiili jäi hieman epäselväksi.

Kirjan lopussa Herberts tarkastelee käytössä olevien rukoushuoneiden lukumäärän kehitystä 1870-luvulta vuoteen 2025 saakka. Sen mukaan niiden määrä oli huipussaan vuosina 1955–

1965, jolloin oli yhteensä 175 aktiivista rukoushuonetta. Vuonna 2025 aktiivisia rukoushuoneita oli jäljellä 97, joista noin puolet toimi yhteydessä luterilaiseen kirkkoon ja puolet olivat vapaakirkollisia. Eniten rukoushuoneita on Vaasassa, jossa on myös alueen suurin väkimäärä. Luvuissa ei ole mukana väliaikaistiloja käyttävät seurakunnat eivätkä Pelastusarmeijan, Jehovan todistajien ja mormonien tilat. Herbertsin arvion mukaan noin puolet toimivista rukoushuoneista on tällä hetkellä elinvoimaisia (s. 449).

Rukoushuoneiden esittelyssä Herberts häivyttää omat tulkintansa kerättyjen kertomusten taakse. Olisi ollut kiinnostavaa lukea hänen havainnoistaan enemmän kuin kirjan lopun 20-sivuinen yhteenveto-osio tarjoaa. Siinä Herberts käy läpi rukoushuoneet eri uskonnollisten liikkeiden näkökulmasta, rukoushuoneiden lukumäärän kehityksen, niiden nimeämiset ja tulipaloissa tuhoutuneet rukoushuoneet. Yleisimmät nimet ovat Betel (17) ja Betania (8). Kolmannen sijan seitsemällä maininnalla jakavat Elim, Salem ja Sion. Palaneita rukoushuoneita on 14. Kirjaa varten on kerätty suuri ja moninainen aineisto, jonka laajemmasta avaamisesta olisi iloa niin alueen rukoushuoneista kuin aihepiirin tutkimuksesta kiinnostuneille. Kirjan käyttöä hakuteoksena helpottaisi, jos siis olisi hakemisto ja kirjallisuusluettelo. Teoksessa mainitaan suuri joukko ihmisiä, yhteisöjen nimiä, historiikkeja ja tutkimuksia, joiden löytäminen olisi näin helpompaa, kun aiheen pariin haluaa palata.

Kjell Herbertsin kirja on kotiseutuhenkinen kuvien ja koottujen muistelmien, tarinoiden ja tiedonjyvästen kollaasi ruotsinkielisen Pohjanmaan rukoushuoneista. Erityisen kiinnostavaa on jo toimintansa lopettaneiden paikallisyhteisöjen huomioiminen, sillä se muistuttaa hyvin uskontohistorian kerroksellisuudesta ja jatkuvasti läsnäolevasta uskonnollisesta muutoksesta. Olisi hienoa, jos Herberts malttaisi muuttaa kirjansa aineiston tutkimukselliseen muotoon ruotsinkielisen pohjanmaalaisen rukoushuonekulttuurin nousuista ja laskuista, sillä kirjan taustalla oleva aineisto on systemaattisesti kerättyä ja ansaitsi paikan myös muuna kuin suomalaisen kirkkohistorian alaviitteenä.

Tuomas Martikainen on uskontotieteen professori Turun yliopistossa.